

Tapatybės paieškos Roberto Keturakio poezijos rinkinyje *Atspindžiai*

INGA STEPUKONIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių literatūros katedra, K. Donelaičio g. 52, LT-44248 Kaunas

El. paštas: i.stepukoniene@hmf.vdu.lt

Straipsnyje aptariama subjekto tapatybės paieškų problema Roberto Keturakio poezijos rinkinyje *Atspindžiai*, kuriame daugiausia dėmesio poetas sutelkia į savo asmenybės tapsmo istoriją, tapatumo ieškojimus. Siekis atsakyti į esminį būties klausimą – „kas aš esu?“ – skatina savo būties atspindžių ieškoti miesto istorijos ir kultūros kontekstuose iškeliant kultūrinę subjekto tapatybę; greta to atsiveria vyriškosios savimonės ir tapatybės atspindžiai, kuriuos poeto kūryboje padeda įprasminti G. Bachelard'o aptarta ugnies metafizika. Bene plačiausiai rekonstruojama tautinė subjekto tapatybė, kylanti iš gimtosios vietos, jos vertybių sakralizavimo. Darbo metodai: analitinis interpretacinis, aprašomasis, fenomenologinis.

Raktažodžiai: R. Keturakio poezija, tapatybės paieškos, individualistinė lyrika, subjektas

IVADAS

Robertas Keturakis – daug ir intensyviai rašantis kūrėjas, į lietuvių literatūrą atėjęs XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Jo plunksnai priklauso gausūs pluoštas poezijos rinkinių: *Saulėtekis kely* (1961), *Balti sparnai* (1965), *Saulabroliai* (1969), *Atspindžiai* (1974), *Vėluojančiųjų gatvė* (1977), *Veidą matau* (1980), *Kas mirksnį visur* (1982), *Perspėk kitus* (1985), *Amžinai laikinai* (1987), *Krintantis vakaro paukštis* (1993), *Neverk, mano broli, neverk* (1995), poema *Trys lelijos Šventam Kazimierui* (1995), *Erškėtrožė ant Santakos delno* (2000), *Ir niekad vėlai* (2005), *Nuprausti mėnesienos* (2010), taip pat apybraižų ir esė knyga *Reikia mylinčio žmogaus* (1979), *Namai ant traškančio ledo* (1996), romanas *Kulka Dievo širdy* (2001), literatūrinių pasakų ir esė knyga *Ahasferas* (2005). R. Keturakis pasižymėjo ir kaip poezijos vertėjas – vertė ir publikavo turkmėnų poeto S. Ovezberdyjevo, latvių – I. Zieduonio eilėraščius. Šalia visa to jis – aktyvus tautos politinių ir visuomeninių įvykių, literatūrinių renginių dalyvis. R. Keturakis gausiai apdovanotas premijomis: 1988 m. jis tampa „Poezijos pavasario“ laureatu, 2001 m. pelno *Lietuvių balso* laikraščio konkurso antrąją premiją už knygą *Kulka Dievo širdy*, 2003 m. „Gerumo plytą“ – Kauno miesto mero apdovanojimą už gerus darbus visuomenės labui, 2005 m. ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžių, 2006 m. Jono Aisčio literatūrinę premiją už knygą *Trys lelijos šventam Kazimierui*.

R. Keturakis lietuvių poezijoje – individualistinės, meditacinės lyrikos kūrėjas. Jis priklauso tiems poetams, kuriuos apibūdina žodžiai romantiškas, lyriškas, paslaptingas. Ryškus jo poezijos ženklas – intuityvizmas ir loginį kryptingumą išlaikantis filosofiskumas. Šio laikotarpio poezijai būdingi dvasiniai ieškojimai skatino poetą susitelkti į gana apibrėžtą

filosofinį pasaulio suvokimą. R. Keturakio kūrybai būdinga ryški aukštojo pasaulio, aukštojo vertybinio poliaus siekiamybė, eilėraščiuose dažnai įvardijama simboliniais šviesos, saulės, žvaigždės, trykštancio šaltinio, amžinybės šventės įvaizdžiais. Šis *šviesos laukas* jo poezijoje yra be galo platus ir erdvus. Tai – universalus pradai, kuriuo susietas Dievas ir žmogus, gamtos reiškiniai, sąmonės būsenai, kai išgyvenama, patiriama anapusių, kuriai atspindėti kuriami simboliai ne tiek paaiškina, kiek nurodo neatspindimą, nujaučiamą prasmę. Rinkinys *Atspindžiai* – dvasinės patirties kelio ir asmeninės tapatybės paieškų atspindys, todėl jame svarbus kelio, kelionės archetipas ir metaforika. Tokias intelektualias aspiracijas Gastonas Bachelardas vadino poetų svajotojų Prometėjo kompleksu [1, 9]. Šiame darbe pažvelgsime, kaip minėtame rinkinyje R. Keturakis plėtoja asmeninės savižinos ir tapatybės temą. Anot V. Juknaitės ir D. J. Venckevičiūtės, „tapatybė modernybėje yra arba gali būti sąmoningai sukuriama, reflektuojant praeitį, modeliuojant dabartį ir orientuojantis į ateitį, kaip kryptingas asmens pasakojimas apie save. Toks pasakojimas, kuriame praeitis komponuojama ir akcentai dėliojami atsižvelgiant į dabarties kontekstą, ateities tikslus. Tai savęs, pageidaujamo savęs, trokštamo savęs sukūrimas ir pateikimas kitiems. Tai pastovus savęs perkūrimas ir modeliavimas, remiantis asmeninėmis aspiracijomis, norais ir savęs išivaizdavimu“ [5, 157].

KELIONĖ: DVASINĖS ŠVIESOS LINK

Kaip ir būdinga to laikotarpio poezijai, vienas svarbiausių šio rinkinio motyvų – laikas. Žmogaus gyvenimo laikas, valandos, minutės, laikrodžių tiksimos sekundės, amžinybės laikas, atminties, prisiminimų, atsisveikinimo, laukimo laikas. Lyrinis subjektas – nuolat skaičiuojantis savo gyvenimo akordus, tikrinantis juos prasmingumo, išsipildymo, vertės matu. Anot V. Daujotytės, „žmogus – laikinė ir laikina būtybė – labiausiai yra saistomas laiko. < > Mąstymu žmogus išeina už patiriamo laiko ribų, formuoja amžinybės kontūrą“ [2, 86]. Rinkinys – tarsi metafizinis dienoraštis, kuriame siekiama fiksuoti savojo laiko fragmentus. Laikrodis – vienas ryškiausių rinkinio įvaizdžių, ženklinantis egzistencinę ribą („*Girdžiu, kaip tamsoje ataidi dūžis: pusė, / Taip, pusė valandos. O gal nakties / arba gyvenimo? Galbūt tai pusė / šešėly vėstančios planetos...*“; „*Girdžiu, kaip tamsoje...*“; p. 12). Eilėraščiuose laikas – objektyvus, linijinis, žmogaus gyvenimo laikas, tekantis nuo jo gimimo iki mirties, ir subjektyvus, sutrauktas, retrospektyvus prisiminimų, atminties laikas, prikeliantis giliausius būties klodus. Būdinga situacija – trapi ir lemtinga akimirka, brėžianti ribas, dalijanti gyvenimą į reikšmines atkarpas: tėvo mirties momentas, kai nespėta atsisveikinti („*Dedikacijos: septinta*“, p. 14), dramatiškas akimirksnis, kai motinai pavyksta nelėmties aplinkybėmis išsaugoti vaiką („*Dedikacijos: aštunta*“, p. 15), lyrinio „aš“ dvasinio virsmo akimirka („*Tylią, vienodą, skubią / Minčių ir minučių kaitą / Palydėkit vieni tylesniu, nei akmens, riksmu*“; „*Keliai*“, p. 23).

Laiko fiksavimas reiškia bandymą akylai stebėti savo gyvenimo kelionę, jos kryptį, egzistencinę tapsmą; kelias, kelionė – viena svarbiausių rinkinio metaforų ir vaizdinių (kelias, takas, balti takai, slėpingas ir šviečiantis Paukščių kelias, simbolizuojantis šviesą ir tobulumą). Kaip ir V. Mykolaičio-Putino kūryboje, poeto eilėraštyje juntamas nematomas antrasis „aš“, kuris stebi kiekvieną poelgį, svarsto ir vertina džiugius ir dramatiškus potyrius bei akimirkas, reflektuoja kiekvieną faktą ar reiškinį. Kūriniuose nepastebėsime lyrinio subjekto baimės pojūčio; drąsiai atveriamas sava patirtis, kuri jam reikšminga kaip tolydžio auganti dvasinė savižina. Kiekviename poetiniame tekste siekiama prasiskverbti prie metafizinės būties prasmės, pajusti gyvenimo – tylaus ir audringo – esmę, išvelgti

lyrinio „aš“ dvasinės kaitos momentus, ieškoti jų impulsų ir priežasčių, pajusti kasdienės egzistencijos amžinumą. Todėl vienas reikšmingiausių metaforinių klodų, atspindinčių šį kelią, yra rinkinyje itin išplėtota ugnies simbolika. Kaip teigia prancūzų fenomenologas G. Bachelard'as, „Ugnį apmąstančiam žmogui ji tampa tiek staigaus, tiek ir smulkiais etapais išdėstyto tapsmo pavyzdžiu. Ne tokia monotoniška ir abstrakti, kaip tekantis vanduo, žymiai greičiau auganti ir besikeičianti, negu kiekvieną dieną stebimas krūmo lizde tupintis paukštis, ugnis įkvepia troškimą kisti, forsuoti laiką, skubinti gyvenimą prie pabaigos, prie anapusinės ribos. Tada apmąstymai tikrai uždega ir pilni dramatiškumo jie praplečia žmogaus lemtį, susieja mažą su didžiu, židinių su vulkanu, pliauskos ir pasaulio gyvenimą. <> Destrukcija šiuo atveju – daugiau nei pasikeitimas, ji yra atsinaujinimas“ [1, 36]. „Jei visa, kas kinta lėtai, paaiškinama gyvenimu, tai visa, kas kinta greitai, paaiškinama ugnimi. Ji – ultragyvybinga, intymi ir kartu universali, gyvena mūsų širdyje ir danguje. < > Iš visų reiškinių tik ji viena tegali būti taip prieštaringai vertinama – ji gėris ir blogis, spindi Rojuje, dega Pragare, yra švelnumas ir kankinimo priemonė, kūrenasi virtuvėje ir skleidžia apokaliptinį karštį. < > Ugnis yra gerasis globėjas ir blogio dievas“ [1, 29].

Ugnies simbolika vaizdžiai išreiškia eilėraščių subjekto būtį; kūriniuose svyruojama tarp nežinojimo, pasimetimo, nepasitikėjimo ir beribio atradimo, savęs (at)pažinimo džiaugsmo – tai kelias, kuriuo eina kiekvienas *ieškantis*. Ugnis, degimo karštis asocijuojasi su individo dvasiniu veržlumu, prometėjišku šviesos (ugnies) siekiu. Šviesa savo ruožtu reflektuojama kaip dvasingumo šaltinis, apsivalymo, nuskaidrėjimo galimybė, pati svarbiausia egzistencinė siekiamybė. Žmogaus gyvenamas laikas traktuojamas kaip tamsos suvokimo ir išgyvenimo kelias, vedantis į aukštesnę, dvasinę, šviesos lygmenį. Tokia būseną vyrauja ne tik šiame rinkinyje, bet ir visoje poeto kūryboje. Egzistencinė kelionė išlieka reikšmingiausiu rinkinio prasminiu akordu; *ėjimas / grįžimas* į šviesą rinkinyje įvairiai „centruojamas“ – kaip atsigręžimas į palaimingą praeitį, grįžimas prie pirmapradiškumo, dvasinių šaknų – šviesos šaltinio, ar priešingai – kaip išsinėrimas iš ankstesnių būties formų, atsidūrimas dar nepatirtoje, nepažįstamoje būtyje:

*Mes ten sugrįšime po šimto metų,
O gal vėliau – kas žino. Vakare,
Kuomet vienspalvis, neryškus saulėlydis
Kabinsis už ramių viršukalnių ir grius
Šešėliai į tarpeklių šaltį, vynuogynus,
Ateisime į akmenuotą, čežančių pakrantę.
Traškės kriauklelės, mardės jūržolės ir šniokštaus bangos –
Per šimtą metų vis į tuščią krantą...
Tai šitaip, pasakysi, garma laikas...
Surasi sūrų akmenį ir sušnabždėsi „dėkui“ –
gal štormams rudenio, kurie paliko
mūs akmeninį laivą, o gal laikui...
Nebuvo šimto metų... Mes tik šiandien
Atėjom čia, ir jei prisiminimus
Dar tebetvyro pilnatis žalia, mažyčiai žiburiai
Viršūnėj kipariso, – vien todėl,
kad ir kiti mokėjo prisiminti...*

(„Dedikacijos: Trečia“, p. 9)

Atspindžiuose erdvėlaikio – ten ir čia, tada ir dabar – jungtys persipina, praranda natūralią prasmę. Jaučiama didžiulė šviesos potenciali ir kartu beribė dvasingumo trauka, stiprus susitelkimas į vidų. Bandoma atrasti ryšį su pirmaprādėmis gamtos detalėmis, su pirmykšte jos galia. Iš praeities gelmių mėginama žadinti žmogų stiprinančią energiją. Poeto eilėraščio lyrinis vyksmas iš realios kasdienės erdvės dažnai nukeliamas į begalybės plotį, kur sukasi planetos, mainosi galaktikos, kertasi šviesmečiai. Su visatos erdve poeto lyrikos žmogų sieja ugnis, saulė, visas platus šviesos poliūs. „*Erdvės pakraščiai jungiami mano kraujo lašu*“, – sako jis eilėraštyje „*Žvaigždžių naktis*“ (p. 30). Širdyje deganti ugnis liejasi su pasauliui gyvybę įkvepiančia ugnimi, ir tai tampa poeto lyrinio apmąstymų vaizdų centru. Poeto vaizduojamas pasaulis – susiskaidęs, susisluoksniavęs, kupinas įvairių priešpriešų. Pažinti pasaulį – tai eiti per jį atviram įvairiopoms patirtims; simboliškai, pasak G. Bachelard'o, – lyg per „ugnį kaip apsivalymo per mirtį ir atgimimo nešėją, kaip šilumos ir gėrio dalijimosi tarp žmonių“ [1, 10], „degimo Pragare ir spindėjimo Rojuje“ [1, 29] kelią. Šios patirtys ir veda į viliojančią ir visa vainikuojančią *slėpiningą amžinybės šventę*. Kūriniuose atsiveria baimė, kad nepajėgs aprėpti visos pasaulio, Visatos erdvės paslapties, jos didybės („*Bijau tos didelės pilnos erdvės, / bijau, kad nesusėsiu jos suprasti, / kol siekia veidą slėpiningas dvelksmas / lyg Paukščių Kelio spindesys*“; „*Bijau tos didelės...*“; p. 11). Tačiau tebeišlieka vyraujantis lyrinio subjekto kryptingumas į šviesos polių, beatodairiškas veržlumas, prometėjiškas savęs ir gyvenimo skubinimas pirmyn taip įprasminant lyrinio subjekto kaip keliautojo tapatybę („*Nors tušti peronai, uostai, bėgiai / ir keliuos – tyku, – / paskubėk! Dienų šešėliai bėga / su rugių debesimis sykiu!*“; „*Paskubėk*“, p. 20). Rinkinyje itin platus saulės įvaizdžio laukas, kurį papildo *pašvaistės, dienos, vasaros, įsaulio, mažųjų žiburių, aušros kelio* vaizdiniai, įtvirtinantys dvasingumo etinę programą. Žmogaus artėjimas prie saulės – tai būtinas ir neišvengiamas kiekvieno individo *vieniškumo* kelias, sąmoningas savęs formavimas. Taigi vienišumas ir tampa viena svarbiausių rinkinio lyrinio subjekto būsenų.

ATSPINDŽIO POETIKA

R. Keturakio poezijoje nėra rinkinio, kuriame tokia svarbi būtų vizijos, sapno, įsivaizduojamo pasaulio realybė, kaip *Atspindžiuose*. Rinkinio pavadinimas – raktas siekiant perprasti giliausias poetinių kūrinių prasmes: atspindys – tai tikrovės pavidaļų atšvaitas kituose paviršiuose, „ne reali tikrovė“, o „atsispindinti“, „iliuzinė“, tačiau „atpažįstama“, anot W. Iserio, „atkurtą tikrovę paverčianti ženklų ir tuo pat metu įpavidalinanti įsivaizdavimą kaip būdą, leidžiantį numanyti, kas tuo ženklų parodoma“ [4, 16]. R. Keturakio rinkinyje „atspindžiai“ kuria gyvybinį tekstų matmenį; anot F. Schillerio, poetas „nuolatos susiduria su dviem tarpusavyje kovojančiais vaizdiniais ir jausmais: su tikrove kaip riba ir su savo idėja kaip begalybe“ [7, 253–254]. Atspindžiai poeto kūryboje – tai minčių, išpūdžių, patirčių, potyrių, pakylančių iki išgyvenimo, begalybė; plačiąja prasme tai – tikrovės, kaip ribos, susidūrimas su begalybe. Kaip teigia V. Daujotytė, poezija yra „atskiros realybės kūrimas, dar daugiau – nuolatinės pastangos įveikti tikrovės priešinimąsi, paviršių, dengiantį idėjų, grožio perspektyvas“ [2, 86]. Anot tyrinėtojos, „Kūrybinė pastanga sutelkia tikrovę į vaizdinį-formą, sąmonė-kūnas susitinka su kitais kūnais, taip pat ir su kūnais-daiktais. Per kūną, kūnu žmogus tiesiogiai susijęs su tuo, kas yra iki, šalia, po; vidinė patirtis galima tik išorinės patirties fone“ [2, 86]. Kitaip sakant, tai daugybiniai kūrėjo sąmonės susitikimai su gyvenimu, „*amžinos dabarties* formavimas, ieškant to laiko, kuris yra prarastas ir ilgintis amžinybės, galimybės iškelti būtų už realaus laiko skliaustų“ [2, 86].

Todėl būdingas literatūrinis „atspindžio“ įforminimas, kuriantis eilėraščio foną ir simbolizuojantis ribas, – šešėliai, supantys dieną („Paskubėk“), „šienaujantys žemę“ („Keliai“), mėnesiena („Mano geras, baltas baltas sode!“). Itin dažnas tampa prisiminimas, sugrįžimas atmintimi: į šviesią vaikystės žemę („Genezė“), mokyklos metus („Susitikimas“), jaunystės senamiestį („Senamiestis“) – tai, ką G. Bachelard'as vadina nuolatinio svajonės grįžimu prie pirminių temų, į pirminį sielos lygmenį, prie pirmųjų nuojautų džiaugsmo [1, 26]. Kūrinių poetinė tikrovė ir komponuojama iš tokių atmintyje atgaivinamų praeities štrichų, momentų, išgyvenimų; eilėraštyje itin svarbi tampa detalė, smulkus niuansas, iš pirmo žvilgsnio smulkūs ir nereikšmingi dalykai, kuriuose siekiama atgaivinti glūdinčią saulės / pasaulio šviesą.

Atspindžiai poeto eilėraščiuose – tai pirmiausia savęs, savo būties, identiteto paieškos praeities realybėje, praėjusiam gyvenimo laike. Poeto lyrinis „aš“ mintimis sugrįžta į savo jaunystės miestą, ieško savo individualios būties ženklų ir pėdsakų miesto gatvių grindinyje, bet jų „neranda“: „*Neatsimena gatvės manęs. Mano gatvės. / Mūsų gatvės. Kaštonai. Apmirę vijokliai. Šalti / Grimzda bokštai į savo išdidžią vienvatę / Somnabulų dienos pilnaty*“; „Senamiestis“, p. 37). Poetinę tikrovę perskelia griežtas laiko riboženklis, atskiriantis „dabar“ ir „anksčiau“, griaunantis vientisą subjekto tapatybę. Svaigus praeities gyvenimo išsipildymas – nepakartojamas, nepasiekiamas, nesugrįžtamai išnykęs, todėl miesto atspindys eilėraščiuose neatskiriamas nuo liūdesio nuotaikų, susvetimėjimo, šalčio pojūčio („...*ant miesto griūva / rūdijantis dangus, ir smelkias dargana*“; „Kokia ji daugiasluoksnė“, p. 71), atveriantis sunkų ir beviltišką egzistencinės vienvatės jausmą. Čia skaudžiai pajaučiamas gyvenimo praeinamumas. Lyrinio „aš“ regimas miestovaizdis neleidžia jam naujai atrasti ir atpažinti savęs, atkurti integralios asmenybės visumą, rasti savo atspindį miesto pastatuose ir daiktuose.

Tačiau miesto „atspindžiai“ – tai ir išstisęs spektras kitų reikšmių klodų, atveriančių plačią šio kultūrinio fenomeno esmę. Miestas subjekto sąmonėje – istorijos ir kultūros poliūs, saugantis išstisę kartų atmintį, praėjusių epochų ženklus. Jame kryžiuojasi laiko linijos, todėl lyrinį subjektą stipriai veikia miesto archajiškumas, jo pirmapradis istoriškumas – lyrinis „aš“ su miestu susisieja kultūrine savimone ir tapatybe, miesto erdvė pažadina jo kultūrinį tapatumą, leidžia nutiesti giluminį ryšį tarp savojo „aš“ ir istorinės praeities, atpažinti save istoriškai ir kultūriškai svarbiuose įvykiuose bei reiškinuose. Taip tampa reikšminga miestiškoji kultūrinė bei patriotinė subjekto identifikacija. Miestas, poeto suvokimu, tautos dvasinių, istorinių, valstybingumo siekių realizacijos erdvė, pilietinės savivokos pasireiškimo teritorija; jo grindiniuose ir pilių sienose amžiams įrašytas kovos už tautos laisvę atspindys:

*Laikas kliokia lietaus upeliūkščiais, ir gorina
Amžiai, kurie, lemties nesuvokę, gyvens
Paskutiniais Laurynais, paskutinėm Barborom.
Mano gatvės – mylėjusio žmogų akmens –
Dar atsimena – gelumbę juodą, dūmus ir dervą.
Degančią dervą: ugniniai lašai – lig širdies,
Akmeninės širdies. Šnypščia, dega ir varva
Visą laiką į širdį – iš tos pilnaties.*

(p. 37)

Poeto kūryboje dažnėja archetipinė vaizdinija – akmens, ugnies, vandens simbolika, įprasminanti sakralų turinį, sutelkianti būties branduolį; taip reiškiamas mikro- ir makro-būties tapatumas. Akmuo eilėraštyje simboliškai esti lyg *saulės / šilumos / meilės* akis, šildanti žmogų, pernešanti į jo kūną *širdį dievišką, uždegančią šviesą*; tai *pilnaties* – dvasinio tobulumo – *atspindys*. Ilgainiui poetinių vaizdinių dominante tampa ugnies stichija – tam rinkinyje net skiriamas atskiras skyrius pavadinimu „Ugnis“.

UGNIES METAFIZIKA

Lyrinio „aš“ tapatybės problemą poetas sprendžia plačiai. Vienos svarbiausių rinkinyje – vyriškų svajonių, siekių ir potyrių temos, siekiant apibrėžti individualų, lyties atstovui būdingą tapatumą. Šia prasme itin reikšminga tampa ugnis, ugnies metafizika, padedanti rekonstruoti vyriškąjį „ego“. Ugnis – mitinė veržlumo ir dvasios gyvybės metafora, ne viename eilėraštyje simboliškai virstanti gyvybingumą skatinančiu krauju:

*Flegmatiškam viršūnių ošime
kursyvu: užsimerkite ir pastovėkite, –
išgirsite, kaip tyliai skamba kraujas –
lig beprotybės atkaklus gyvybės ritmas.
Ir patikėsite, kad bus RYTOJ ir saulė
Vėl patekės, ir bus ilga diena.*

Ugnies ir kraujo paradigma ryški daugelyje eilėraščių (pvz., „Jei ne ugnis“). Viename jų, pavadintame „Girioje“, vaizduojamas žmogus, su sūnumi renkantis žemuoges, kurios vadinamos saulės uogomis ir asocijuojamos su „raudonais lašeliukais“ – kraujo lašais, taip pabrėžiant gyvybės pulsavimą gamtoje, subtilų jos formų jutimą. Pasak „svajonių džiaugsmo“ rekonstruktoriaus G. Bachelard'o, ugnis yra vienas pagrindinių pasaulio elementų, nulemiančių svajonių ir vaizduotės kryptingumą. Ugnyje slypi paslaptingumas, jos universali būtis apima visus žmogaus egzistencijos aspektus: pagarbą, aukščiausias svajones, impulsą bendrauti ir dalytis su kitais šiluma, meilę ir apsisvalymą, taip pat fantastiškiausias vizijas [1, 9]. Ugnies lauko metaforika poeto kūryboje itin plati, vaizdžiai reprezentuojanti vyriškąjį „aš“ atveriančias būties situacijas: tai ir laužas, gaisras, kaitra, išdeginimas, ir pakilimas naujam gyvenimui iš pelenų. G. Bachelard'as tokią simboliką fenomenologiškai aiškina kaip „užkrečiamas vienvėdis svajas“ [1, 37]. Tyrinėtojas cituoja J. Fabre'ą, teigusį, jog ugnis, kaip aktyvus elementas, iš kurio kyla jėga, drąsa ir veiklumas, yra vyriškasis elementas; vanduo ir žemė – pasyvūs, moteriškieji [1, 62].

Ugnies semantika poeto kūryboje vaizdžiai atskiria vyro ir moters pasaulius. Moteris – viliojanti, gaivalinga lyg plaukianti upė, svaiginanti savo amžinu gyvybingumu ir kartu giliai įsaknyta žemėje, jos lauke, teikianti vaisius, stoiška ir niekuomet nepalaužiama. R. Keturakio poetiniuose regėjimuose išskylanti su ugnies prasminiu lauku susijusi *degimo / išdegimo* situacija kontempliuojama varijuojant moters kaip nepatiriančios nudegimo įvaizdį: ji – apsaugota nuo „ugnies“ ar mokanti pasisaugoti. Tvoskiantis kaitros karštis, iki alpulio sekinantis degimas, simbolizuojantis dvasinę kančią, nepasiekiamas svajones, – tai vyro lemtis poeto kūryboje. Šia prasme vienas išpūdingiausių rinkinio eilėraščių – „Kaitra“:

*Praėjus traukiniui, išsprakaituoja žuoliai
 Juodais lašais. Kaitra. Ir tarp miškų
 Jau pjauna aukštą, švelnią, saldžią
 Žolę. Basom vidurdienio nutvilkytu
 Taku praeina moteris (juodais drabužiais).
 Kitam krante – mergaitė (balta
 Suknele). Kaitra. Išsprakaitavę žuoliai,
 Skaudūs plieno dūžiai aušros kely,
 Alsiam dienos gale, kada tik
 Perštintys delnai ir
 Prakaitas – realūs, o kita – vien užuominos
 Ar tirpstantys lėtai blankiam fone,
 Kur dega ugnys žalios, mergaitė,
 Moteris ir du lėkšti krantai.*

(p. 18)

Siekiant išskleisti lyrinio subjekto egzistencinę patirtį, itin svarbi tampa erdvės apsup-tis: tapybiškas gamtos peizažas su riedančiais traukiniais, lauką kertančia upės linija, miš-ko kontūru toluomoje. Poetinis „aš“ gamtos fone įbūtinamas kaip kūnas, kontaktuojantis su supančia aplinka (pasauliu). Kaitra – subtiliai filosofiniams apmąstymams pasirinktas elementas, ženklinantis vyro ekstazę ir kančią, aistras, netikėto reginio sukeltą svaigulį, sva-jonės nepasiekiamybę, neišgyventus vaizdus. Svajonių, įbūtinančių ryšio harmoniją su prie-šinga lytimi, neišsipildymas, privilegijuotos padėties santykiuose su moterimi, kylančios iš „tradicinio vyriškumo“ sąmonės struktūros, praradimas, savirealizacijos stoka, gyvenimas vizijos tikrovėje liudija iš esmės kitokį, prieštaraujantį tradicinei lyties savivokai, vyriškos būties ir dvasinio savitumo reljefą.

Kita vertus, lyrinis išgyvenimas eilėraštyje tarsi atkuria svarbiausią amžinybės momen-tą: jame pasikartoja gyvybės ir mirties, atradimo ir praradimo akordai. Vienoje akimirkoje susilieja *mirtis ir ugnis / degimas / kaitra; praradimas / nudegimas / sudegimas* išryškėja kaip kažko egzistenciškai naujo pradžia. Atspindint vyriškos svajonės metafiziką, itin didelę svarbą įgyja koloristinės detalės, spalvų metaforika. Kaitros prieveiksmis, kurios ženklais tam-pa *perštintys delnai* ir *prakaitas*, ilgainiui virsta naują svajonę gimdančiom *žaliom ugnim*. Raudona ugnies spalva tekste kontrastuoja juodai – nebūties spalvai. Juoda – itin dažna po-eto eilėraščiuose, dažnai susijusi su *išdeginimo, sudegimo, laužo* simbolika, implikuojančia vyriškojo vienišumo, dvasinių praradimų, besiplečiančio nebūties lauko semas. Eilėraštyje „Valtis“ lyrinis subjektas – lyg vieniša pasiklydusi valtis, „*Juoda, graudi ir tuščia siūtinguose plotuos – / Kaip išdeginta marių akis*“ (p. 43). Taip sukuriamas žmogaus, tarsi atkirsto nuo savo šaknų, įprastinio pasaulio, vaizdinys. Tačiau kituose tekstuose lyrinis subjektas – nepri-pažįstantis savo silpnumo, pasitikįs savimi, atgaunantis savo vyrišką galią ir sugebėjimą per mirtį kurti naują gyvenimą, suplyksintis nauja energijos ugnimi. Eilėraštyje „Ugnikalnis“ ugnis iškyla kaip apsayalymo per mirtį ir atgimimo nešėja, kaip šilumos ir gėrio tarp žmonių šaltinis:

*Virpa sienos, virpa naktys ir iš miego prikelia –
Griaudžia po namais, po pamatais ugnikalnis.*

*Tykšteli lava pro orlaidę: randai ant rankų skaudūs.
Žemė krūpčioja, ir medžiai švokščia graudūs.*

*Pelenus nuo stalo nupustai kas peleningą rytą, –
Kiek jų į tave per tuos metus prikrito...*

*Šluostai pelenus kasdien nuo lapų pelenuotų:
Baltos raidės, baltos mintys, lapas – juodas.*

*O kaip dienos apdegė, o kaip jos supilkėjo, –
Karštos lūpos, karštas žodis, karštas vėjas.*

*Virpa sienos, virpa naktys, kraupiai sverdi namas.
Štai žvaigždė. Štai duona. Štai gyvenimas.*

(p. 25)

Poetas aktualizuoja visaapimančią ugnies galią. Griausmo ugnys susiejamos su vidinėmis lyrinio „aš“ savybėmis – aštrinami visi pojūčiai, visos jėgos. Poetinis kūrinio pasaulis dvelkia intymumu, jame sukuriama įtaigi vienos egzistencinės substancijos nuojauta. Metaforizuojamos absoliuto paieškos gyvenime ir mirtyje. Vienas ryškiausių eilėraštyje pelenų įvaizdis implikuoja nusimesto, atsisakymo gyvenimo prasmę; tai lyg šagrenės oda, iš kurios išsineria lyrinis herojus. Šis vidinis tapsmas lemia naują gyvenimo kokybę, atneša naujus vaisingus pamatus tolesnei būčiai. R. Keturakio poezijoje reflektuojamas nuolatinis vyriškosios tapatybės tapsmas, kaita, vienu būties formų atsisakymas ir kitų ieškojimas. Anot G. Bachelard'o, „būtis tarsi koncentruojasi savo žūties akimirkoje, o sunaikinimo intensyvumas tampa aukščiausiu, aiškiausiu egzistencijos įrodymu“ [1, 90]. Panaši samprata atsiveria ir eilėraštyje „Jūra“: „*Matai – už nerijos / jau baigia degti laužas ir / liks tik pelenai, ugnies vien ženklas / juodas. <> Kiek tau buvau šviesa, kiek tau buvau negeras, / tiktai išblėstant liepsnai, pamačiau*“ (p. 87). Su naujos egzistencijos pradžia susijusi ugnis ir eilėraštyje „Vaiskus vakaras“. Eilėraštyje „Vakaras“ ugnis siejama su šilta ir jaukia namų ramybe, laukiančiojo nuoširdžiu pasiilgimu ir atokvėpio minute prie židinio – tai G. Bachelard'o apibrėžtasis intymios šilumos suvokimas, kurį jis pavadino Novalio kompleksu: šiluma šiuo atveju yra kaip gėris ir nuosavybė, kurią reikia pavydžiai saugoti ir dovanoti kaip didžiausią dovaną tik savo pasirinktai, bendravimo ir abipusio suartėjimo vertai būtybei [1, 96]. Eilėraštyje „Jei ne ugnis“ ji yra idealių svajonių ekvivalento įvaizdis; dar kitur ji – kosmogoninės pasaulio pradžios elementas, meilės ir naujos gyvybės pradai. Ne viename kūrinyje pasikartoja Amžinosios ugnies kaip pagarbos ir amžinos atminties saugojimo įvaizdis (pvz., „Nėra bevardžių kareivių“). Įtaigi ugnis poeto kūryboje yra susijusi su subjekto kryptingumu link būties tyrumo ir idealumo bei dvasinių vertybių poliaus, ženklina jo vidinę transformaciją, vyriškosios tapatybės kaitą.

PASAULIO ĮBŪTINIMO STRATEGIJOS

Literatūros tyrinėtojas Jacques'as Lacanas, kalbėdamas apie tapatybių susiliejimo problemą, akcentavo ikiedipinę žmogaus tapimo stadiją, kurią įvardijo „įsivaizduojama“ būseną – kai dar neturima aiškiai apibrėžto „aš“ centro, kai esamas „aš“ gali pereiti į kitus objektus, o

šie – į „aš“, sudarydami nenutrūkstamą uždarą grandinę [3, 171]. Anot T. Eagletono, šis įsivaizduojamas būvis yra „vaizdinių pasaulis, kuriame ieškome savo tapatybės, tačiau tai darydami neįstengiame savęs teisingai suvokti ir atpažinti“ [3, 172]. Šiuos neatitikimus J. Lacanas įtaigiai perrašė kalbos sąvokomis, pabrėždamas dviejų „reikšmių“, metaforinės ir metoniminės, skirtingumą.

Poeto bandymas įbūrinti save, sukurti savojo „aš“ „atspindį“, o tiksliau – „atspindžių“ grandines, susidėstančias į tam tikrą mozaiką, – tai ir jo gebėjimas atrasti ir valdyti žodį, atverti subtiliausias žodžio galimybes įprasminti pasaulį, nutiesti adekvatų ryšį tarp jausmo ir žodžio. „*Žodis neklusnus: ūmai išbluko / Ir sudužo – žyra smulkios šukės... / Jausmas vėlei piktdžiugauja bukas*“, – rašo R. Keturakis eilėraštyje „Žodis“ (p. 44). Rinkinyje svarstoma aktuali žodžio neatitikimo minčiai problema, kurią dar XX a. pradžioje analizavo šveicarų mokslininkas F. De Saussure'as, įvardijęs kaip signifikanto ir signifikato santykį. Pripažįstama ir guodžiamasi, kad įprasminti tai, ko siekiama, dažnai yra sunku, kartais neįmanoma. Tarsi teigiama, jog pasaulis ir žmogus yra nepažinus; žodis ne visada pajėgus adekvačiai įbūrinti žmogaus esmę – taigi ir atspindėti jo būties tapatumą. Eilėraščiuose išnyra įvairios santykio su žodžiu peripetijos: žodis „išslysta“, tampa nepasiekiamas dėl savo gilaus vidaus, neretai „*užliejamas*“ „*erzacais ir laku*“. Mintį kartais išgelbsti intonacija, retoriniai mostai. Kita vertus, pabrėžiama, jog žodis – tai ta realija, kuri neleidžia „*užmigti*“, kurioje „*dygsta mintys*“ – „*kaip beržai, šviesi giria minčių*“ („Žodis“, p. 44). Žodis pajėgus įbūrinti svajonę, jos atšvaitus, nuojautas, spalvas. Šioje vietoje prasminga vėl prisiminti J. Lacaną, teigusį, jog žmogaus būtyje ypač svarbus yra troškimas; anot tyrinėtojo, „visi troškimai kyla iš trūkumo, kurį jie nuolatos veržiasi užpildyti. Trūkumu grindžiama ir žmonių kalba: to, kas žymima ženklais, tikrovėje nėra, o reikšmes žodžiai įgyja tik dėl kitų reikšmių nebuvimo ar jų atmetimo. Kalba įtraukia būtį į troškimų prarają“ [3, 175]. Troškimas yra viena svarbiausių kategorijų kalbant apie poeto siekį įvaizdinti pasaulį ir įženklinti simbolinę realybę – svarbiausią lyrinio „aš“ savasties ir tapatumo erdvę, t. y. prigimtinių kosmopolį.

PRIGIMTINIS KOSMOPOLIS

Poeto kūryboje, ieškant savosios tapatybės, kuriant „atspindžių“ poetiką, vyksta įspūdingas vaizduotės žaismas išorinėje erdvėje. Savo studijoje „Erdvės poetika“ G. Bachelard'as akcentavo poezijoje išsiskiriančius „laimės erdvės“ vaizdus, kuriuos jis įvardijo topofilija. Tai – „garbinamos erdvės“, „koncentruojančios būtį ją apsaugančių ribų viduje“ [1, 318]. Anot R. Šilio, „asmens dialoge su pasauliu svarbus vaidmuo tenka *savai*, prigimtinai erdvei, kuriai būdingas, lyginant su subjektui nepažįstama ir svetima erdve, intensyvesnis kūno sąlytis su gyvenamuoju pasauliu bei stipresnis jutiminių ir kinestezinių „galių“ pasireiškimas“ [8, 2–3].

Ryškiausia poeto lyrinio subjekto identifikacijos apraiška – lietuviškas kaimas, tai, kas kyla iš gimtųjų namų lauko. Tai geriausiai „atpažįstama“ erdvė, kurios kiekvienas ženklas byloja buvusį ar tebesantį kontaktą; su šia vieta susiję ir iš jos kyla šviesiausios ir skaidriausios poeto emocijos. Rinkinyje itin svarbi tampa sapno tikrovė. Sapnas leidžia „susitikti“ praėčiais ir dabarčiais, jame kryžiuojasi laikai ir įvykiai; anot Z. Froido, jame, įvilkti į simbolinį rūbą, įbūrinami slapsti „ego“ troškimai [3, 165]. Pasak V. Daujotytės, „fenomenologinis santykis yra ėjimas už savo ribos – *kitas* yra ten, kur baigiasi *aš*, bet *aš* yra ir *kitame*“ [2, 109]. Sapnas padeda susitikti ne tik *aš* ir *pasauliui*, bet ir dabartiniam bei ankstesniam *aš*. Poeto

„sapne“ atspindi viskas: gimtieji namai, sodyba, jos medžiai, artimi ar kadaise sutikti ir pažinti žmonės, – visas prigimtinis pasaulis. Akivaizdu, kad sodyba, gimtinės peizažas – tai poeto kosmopolis (V. Daujotytės terminas), ryškiausias meilės laukas, jo sąmonėje glaudžiausiai susijęs su esminių vertybių – dorovingumo, ištikimybės, pasiaukojimo – apibrėžtimis. Iš čia kyla lyrinio subjekto tautinė tapatybė, kurią, anot G. Vanagaitės, dažniausiai lemia gimties vieta ir kurios esminiai dėmenys yra kalba, tikėjimas, papročiai, etika, grožio pajauta [5, 5]. Šios vertybės, pasak A. J. Greimo, – tai „permanentiškumo principas, kuris padeda individui likti „tuo pačiu“, „laikytis savo būties“ per visą savo naratyvinę egzistenciją, nepaisant pokyčių, kuriuos jis „išprovokuoja arba patiria“ [5, 5]. Lyrinio subjekto įgyta gyvenimiška patirtis eilėraščiuose lyginama su prigimtinio kosmopolio egzistencinėmis tiesomis, jas vertybiškai tikrinant, sveriant. Prigimtinis kosmopolis – nepakeičiamas vertybinis pirmavaizdis.

Identifikuojamasi su viskuo, kas tik siejasi su tradicinio lietuviško kaimo erdvėlaikiu; sapne prabundanti atmintis rekonstruoja daugybę reikšmingų ir į subjekto sąmonę giliai įaugusių kaimo praeities vaizdinių. Eilėraštis neretai konstruojamas kaip tokių akimirkų seka. Pirmiausia – namo vedantis kelias, kuriuo vaikui gera važiuoti, žvyru dardantys vežimai („Senas vitražas“), dvi saugančios ir ginančios moteriškos rankos („Dvi gyvos rankos“), nepaprastą palaimą teikiantis baltas sodas, „nešantis ošimą vėjo, bičių džiaugsmą, vasaros gaisus“ („Mano geras, baltas baltas sode!“) ir poeto sąmonėje įgyjantis rojaus prasmę, arkliai aksominiais karčiais, jų prunkštesys, šilti kaklai – „jų siluetai mėnesienoje prie girios / tokie realūs, kad nors dėk apinasrius / po pagalve“. Gimtoji erdvė turi didžiausią įtaką glaudžiam ir viliojančiam lyrinio „aš“ ir pasaulio susiliejimui. Daugelyje eilėraščių į pasaulį žvelgiama vaiko akimis, prikeliant vaikišką nuostabą, pasigėrėjimo, meilės ar nusiramino pojūtį; vaikystė kaip pirmą kartą žmogaus patirties erdvė, itin reikšminga jo dvasiniam tapsmui, formuojanti teigiamus jautimus, suteikianti saugumo ir harmonijos, būties išsipildymo jausmą. Gimtajame sodžiuje išmokstama regėti, jausti, pažinti, įgyjami gebėjimai kurti sėkmingą ateitį. Todėl savo „atspindžių“ paieškos – tai pirmiausia savojo „aš“ ieškojimai vaikystės pasaulyje, gimtinės erdvėlaikyje. Kūriniuose, siekiant atkurti egzistencinio tapsmo pirmą kartą, jausminiai įspūdžiai kaitaliojasi su regimaisiais, vienas kitą keičia girdimieji, uodžiamieji ir regimieji įspūdžiai; prieš skaitytoją liete išsilieja spalvingų ir ryškių vaizdų, kvapų bei garsų jūra, – tiek gyvas ir sodrus, turtingas poeto sąmonėje gimtosios žemės pasaulėvaizdis. Poeto subjektui sapnuojasi klevinis lovy vandeniui, kerpėtas rentinys, podrungiu rūku apsemtos dobilienos („Sapnuojasi arkliai“, p. 73), gimtasis namas, jo priemenės vėsa, ajerų ir duonos kvapas, mamos spintelė, kurioje tvarkingai išrikiuotos baltos lėkštės šventėms ir svečiams, „o pačiame kampe į laikraštį suvystytos dvi nuotraukos“. Vienoj – mergaitė didelėmis akimis, sunkiomis kasomis; „tai mano motina“ („Nuotraukos“, p. 68). Sapne rekonstruojamos prasmės ir ženklai ir yra viskas, ką reikia turėti lyriniam „aš“, kad jis jaustų harmoningą, palaimingą gyvenimo išsipildymą, džiaugsmą, pasitikėjimą. Sapnas – realybė, nuolat sugrąžinanti į tai, atitverianti nuo tikrovės prieštarų, dramatiškumo; šių ženklų gimtinės „atspindžiuose“ beveik nėra: kasdienybės ir istorijos kataklizmai tarsi nutolinami, nuo jų nusigręžiama, siekiant byloti tai, kas egzistuoja svarbiausioje – atminties ir prisiminimo – erdvėje, priglaudžia prie didžiųjų tradicijos klodų.

Lyrinio „aš“ tautinės tapatybės rekonstrukcija neatsiejama nuo poeto sąmonėje giliai įsišaknijusio šeimos, lizdo provaizdžio, išsiplečiančio iki platesnių apibrėžčių:

Nuo čia prasidėjau aš: nuo
 šito pievų tako, nuo rankų motinos ir
 nuo vagos, kur tėvo pėdos – vėsūs
 lauko akmenys – už dobilienos, epiškai
 ilgos.

Žinau, čia dygsta pirmas mano žodis
 Vyšnyuose, šermukšnių aitrume, ar
 Ten, kur molin auga senas
 Sodas, lig paskutinio žiedlapio
 Pavirsdamas žeme.

Ir niekas neišnyko, viskas
 Viskas liko – aš nežinau kam? Žemei? Gal
 Būt. Į tylų žodį grimzda tylios
 Lygumos, ir tąkart jų
 Aitria tyla kalbu.

O tavo vardas buvo man
 Kaip pasaka – su pilkapiais, rugių
 Žiedais, tėvų kalba šviesia. Leisk
 Grįžti nors erškėtrože, – nebūsiu
 Sakalu rūsčių saulėtekių debesyse.

Kažkas jį pavadins tuščiu, kažkas
 Pavykusiū – gyvenimą dar
 Priskiriamą tau... Aš čia esu. Ir čia,
 Žinau, paliksiu. Kol kas kitokios
 Laimės nematau.

(„Genezė“, p. 34)

Kūrinyje jusliškai apimama viskas, kas matoma, regima, lytima. Visoje kosmopolio būtyje ryškus sakralumo jautimas. Anot G. Bachelard'o, lizdo ir namo kaip poilsio, ramybės ir palaimos vaizdiniai asocijuojasi su *paprastumu* [1, 397], o kartu – su *grįžimo ženklais*, „brėžiančiais nesibaigiančias svajones, nes žmonių grįžimai pagrįsti didžiuoju žmogaus gyvenimo ritmu, peršokančiu metus, svajonėmis kovojančiu su nebuvimu. Lizdo ir namo suartėjime skamba intymus ištikimybės komponentas“ [1, 398]. Kosmopolis – žmogaus alfa ir omega, nuolat saugantis ir į save gražinantis taškas. *Atspindžių* rinkinyje lyrinio subjekto išorinio pasaulio svaigulį keičia grįžimas į savo prigimtinę dvasios erdvę, kaip tikrąją savastį, tikrąjį, iš naujo patiriamą tautinį tapatumą.

Sugrįžtama į visą kosmopolio būties plotį: lyriniam „aš“ svarbus buvimas gamtoje, žemdirbiškuose darbuose, svaiginančiame miškų ošime; prigimtinio pasaulio artumas kiekvieną syk ypač giliai išgyvenamas. Poetui itin reikšmingos yra motinos ir tėvo – šviesiausios kosmopolio figūros, jie nuolat prisimenami, jų ilgimasi, jaučiama tebesrūvanti jų dvasinės šilumos ir meilės gaiva. Ne tik šiame, bet ir kituose rinkiniuose jiems skiriama nemažai eilėraščių, kuriuose išskyla ryškiausi juos charakterizuojantys bruožai – beribis motinos gerumas, švelnumas, tėvo darbštumas, santūrumas: motina – visuomet sauganti, mokanti mylėti, jausti grožį ir tiesą („*Ir šiandien / Tavo žodžiais / galiu nusakyti, kaip atrodo šviesos ilgesys*“; „Nesigrauzk, mama“, p. 15); tėvas – nuolat dirbantis žemę, kalantis pasagas („Keliai“). Tai žmonės, sukūrę ypatingą šviesos, gėrio ir doros pasaulį. Tėvo paveikslo fragmentai, dialogo

nuotrupos išnyra eilėraščiuose „Šaknys“, „Šauksmas“. Dar vienas itin reikšmingas poetui paveikslas, lydintis jį iš vaikystės, yra močiutė, „motukas“, kurios atspindys – to paties pavadinimo eilėraštyje („Močiutė“):

*Man gaila girinių aviečių vėsos peludžių šešėliuos,
Kur lig vakaro sirpsta rasos lašas žalias.
Gandralizdžius supkit, aukšti jovarai,
Gandralizdžių pastorales;
Raminkite, liepos, bitynų spiečiantį šėlsma...*

*Man gaila, kad tu išeini, sudėjus rankas po prijuoste,
Arbatai čibrelių, galusodžio kmynų...
Sustabdo arklius vagoj vienplaukiai, tylūs kaimynai
Ir žiūri, kaip tavo gėlėta skarelė pajuosta.*

(p. 80)

Kūrinyje konstruojamas ypatingas „motuko“ santykis su erdve: ji – ne tik savojo namų lauko šeimininkė, įgijusi gydančiosios galią; ji pati yra šviečianti plačios visatos erdvės dalis. *Raminti, supti, gydyti* – esmingiausios močiutės būtį atspindinčios semos. Tai atspindžiai, atgaivinantys lemtingus susitikimus: žmogaus ir jį supančio prigimtinio pasaulio, iš kurio kyla svarbiausios vertybinės būties paradigmos – meilės, gerumo, pasiaukojimo, paprastumo, atlaidumo. Šie giliausi klodai tampa pamatiniais poeto gyvenimo ir jo meninės kūrybos orientyrais.

Ypatingą reikšmę poeto eilėraštyje, kuriant praeities viziją, turi žodis archajiškas, prikeltas iš senųjų tautos kalbos klodų, iš turtingiausių leksikos lobynų, atspindintis jos kultūrą ir pasaulėjautą. Kiekvienas poeto gimtosios aplinkos daiktas, atgimstantis poetinėje vizijoje, turi savo paslaptį, spalvas, ypatingas formas, pulsuoja gyvybingumu, pažadina netikėtus nuotaikos niuansus. Ilgainiui „realus“ pasaulėvaizdis mitologizuojamas, įterpiamas į archetipinę saktmės ar stebuklinės pasakos schemą: klojime ant šieno miegantį jaunuolį aplanko laumės *didelėm, liūdnom, žaliom akim*; sodyboje išnyksta duobė, *kurioj galėtų atsigert žvėris*, – taip individuali egzistencinė patirtis nuspalvinama laikotarpio poezijai būdinga archajinės patirties aura. Rinkinyje romantiškai poetizuojama visa, kas priklauso archajiškam žemdirbiškam reikšmių laukui. Sapnas suvokiamas kaip saugantis atmintį, todėl jo šaukiamasi kaip neužmaršties galimybės.

LŪŽIO RIBOŽENKLIAI

Poetiniame R. Keturakio būties horizonte ilgainiui aiškiai pajuntami lūžio riboženkliai: „*Greit vasara per pusę luš – kaip šiaudas, / Traškėjęs vėjo delnuose. / Vaikai atjoja dubury arklių išmaudyt, / Ir slėny skeldėja aidai – lyg kalnuose, // Greit vasara per pusę luš – kaip medis, / Padūkus vėtrai; puslapiai kvėpės / Apleisto avilio erdve: seniai išsuko medų / Ir užtepė seniai ant perlaužtos riekės. //*“ („Slėnyje“, p. 38). Perlūžusios vasaros / šiaudo / medžio / riekės metaforos, ženklinančios subjekto sielos skilimą, liudija krizės būseną, dvasinį ištuštėjimą. Nutrūksta žmogų su pasauliu siejusios gilios jungtys, ankstesnis natūralus dialogas su juo. Tą lemia laiko nešama gyvenimiškų permainų srovė: išsiskyrimas su gimtine, artimos aplinkos praradimas, daiktų, buvusių lyrinio „aš“ ir gimtosios erdvės ryšio tarpininkais, natūralia jungtimi, nebuvimas. Lyrinis subjektas atsiduria kažkur „už ribos“, kitame reikšminiame horizonte.

Erdvė, kurioje naujai „gyvenama“, yra sąlyginė ir neturi tokios teigiamos emocinės įkrovos kaip prigimtinė, nesukuria gyvybingo lyrinio „aš“ santykio su pasauliu. Daug kas joje nebylu: daiktai, langų ir sienų kontūrai, kvapai, garsai. Lyrinį subjektą gaubia tyla, tačiau būtent joje „prabyla“ atmintis – tyla, tylos transcendencija iškyla kaip ypatinga praeities priartėjimo, sugrįžimo akimirka, galimybė atkurti prarastą santykį su gelme, ankstesnių fenomenų potyrį:

*Tyki naktis. Rami žvaigždė,
Ištikimai pastoviniuojanti po mano langu.
Ir prisiminsiu,
Kaip tėvo užmestam švarke radau
rugių žiupsnelį...
Jie dešimt metų laukė nuosprendžio: grįžk žemėn...
Bet tėvas jau nesės rugių. Ir aš nesėsiu.
Galbūt, sakau, pabersiu juos po tylinčiais klevais –
Tegu sudygs ir šiugždesiu ramiu
Papasakos, kad vasaros tvanki naktis
Ligi kraštų pilna rugių ir žemės kvapo...
Ir virš miškų pakilo didelė žvaigždė,
Kurios šviesa vėl smelkias nerimu.*

(„Tyki naktis“, p. 41)

Tyla poeto eilėraščiuose nuolat siejama su naktimi. Skirtingai nuo daugelio kitų poetų nakties traktuočių, R. Keturakio naktis – ne baugi, bet jauki, pripildyta sielą užplūstančios palaimingos šviesos, sugriaunanti skausmingą rūpesčių, nerimo ar praradimų gėlą. Naktį atsiveria romantiškų svajų bedugnė, erdvių vaikystės ir jaunystės prisiminimų horizontas. Anot V. Kukulo, lietuvių „poezijos, poetiškumo primatą pasąmoningai skatino pokarinės Lietuvos tikrovė. Gyvenimas į mus įsiverždavo naktimis – su savo klausimais ir provokacijomis, neregimais kankinimo įrankiais ir tvieskiančiomis sąžinės lempomis“ [6, 61]. R. Keturakio eilėraščiuose nakties tyla – visuomet iškalbinga, prikelianti, žadinanti, metaforiškai įbūtinanti eilėraštyje svaigią sapno realybę:

*Atidalino skausmą, paglostė miegančiųjų galvas. Ir išėjo.
O naktimis jau švietė kmynų žydinti giria.
O naktimis jau švietė kmynų žydinti giria,
Lyg sunkūs debesys galunamy baltavo putinai,
Lakštingalomis avietynai šėlo.
Pašvaistė plieskė. Vasaros naktų reta pašvaistė. < >*

*Aš sapnavau, galvoju, aš sapnavau vaikystę.
Aš sapnavau tave, atidalijusį visiems po lygiai duonos,
Skausmo ir tylos.*

*Sruvenančios pavymui; tyliai ima kristi
Kaip minkštasparnis juodas paukštis užmarštis.
Tai mokykis mąstyti, naktie, ilgam nubudusi.*

(„Užmarštis“, p. 42)

Poeto gamtos meditacijos – jautrūs ir nepaprastai gilūs lyrinio „aš“ išsižvelgimai, krepiantys į įstabius praregėjimus, sielos nuskaidrėjimo momentus. Jos nėra sukultūrintos, kaip kitų šio laikotarpio poetų (Gedos, Bložės) kūryboje, nėra paženklintos poetinės ironijos, o išsaugo natūralų ir tikrą pasaulio grožio išgyvenimą. Eilėraščiams būdingas begalinis jaukumas, žmogaus ištirpimas harmoningoje visatoje; gamtoje tarsi nuslopsta visos įtampos. Kūrinyje veriasi estetinis gyvenimo patyrimas, atveriantis begalinį poeto prierašumą gimtajai erdvei ir leidžiantis atskleisti apie pasaulį kažką esmiškai naujo.

IŠVADOS

R. Keturakio poezijos rinkinyje *Atspindžiai* akivaizdus kintantis lyrinio subjekto tapatumas: lyriniam „aš“ būdingas nuolatinis dvasinis tapsmas lemia nesiliaujančią asmenybės kaitą, išsinėrimą iš nusistovėjusių egzistencijos formų. Lyrinis subjektas tapatinasi su šviesos ir gėrio, dvasingumo vertybiniu poliumi; gyvenimas suvokiamas kaip nuolatinė besitęsianti kelionė dvasinės savižinos ir savibūties link. Kartu su tuo eilėraščiuose tampa dažni kelio, tako, Paukščių tako vaizdiniai.

Poeto eilėraščiuose ženklų vietą užima ugnies, degimo / kaitros metaforika, padedanti rekonstruoti lyrinio „aš“ svajonių metafiziką, iš kurios sklaidžiasi kūrėjo vyriškosios tapatybės samprata. Ji glaudžiai susijusi su kančios, nepasiekiamų siekių, neišsipildančių santykių patyrimais, silpnėjančia vyriškumo aura, kurią ilgai pakeičia atgimimo per mirtį – vyriškosios tapatybės „atkūrimo“ – semantika.

R. Keturakio poezijoje realizuojama kultūrinė tapatybė yra siejama su miesto, kaip kultūros kosmopolio, reikšmėmis – istorijos ir kultūros procesais bei ženklais, istorinės saviemonės stiprėjimu.

Rinkinyje *Atspindžiai* tautinis lyrinio „aš“ tapatumas, kaip reikšmingiausias, kyla iš gimtojo lietuviško kaimo ir jo tradicijų, vertybinės sampratos. Kaip esmingiausių savo būčiai poetas pabrėžia nenutrūkstantį ryšį su gimtais namais, gamta ir žemdirbio kultūra.

Gauta 2011 01 28
Parengta 2011 02 20

Šaltiniai ir literatūra

1. BACHELARD, Gaston. *Svajonių džiaugsmas*. Vilnius: Vaga, 1993.
2. DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Literatūros fenomenologija*. Vilnius: Dailės akademijos I-kla, 2003.
3. EAGLEATON, Terry. *Įvadas į literatūros teoriją*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
4. ISER, Wolfgang. *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas*. Vilnius: Aidai, 2002.
5. JUKNAITĖ, Vanda; VENSKEVIČIŪTĖ, Daina Julija. Tapatybės problema Tomo Venclovos tekstuose. Iš: *Tapatybės problema XX amžiaus lietuvių literatūroje*. Mokslo straipsniai. Sudarytoja G. Vanagaitė. Vilnius: VPU I-kla, 2008.
6. KUKULAS, Valdas. *Eilėraščių namai*. Vilnius: Vaga, 1992.
7. *Poetika ir literatūros estetika*. Vilnius: Vaga, 1978.
8. ŠILIS, Robertas. Fenomenologinis žvilgsnis į kūno ir erdvės santykį literatūros kūrinyje. *Gimtas žodis*, 2009, Nr. 12, p. 2–3.

INGA STEPUKONIENĖ

The search of identity in R. Keturakis' poetry kit *Reflections (Atspindžiai)*

Summary

The article discusses the issue of identity in R. Keturakis' poetry book *Atspindžiai (Reflections)*, which is one of those most important in his creative work. Many literary critics speak about the motifs of loneliness, religious or patriotic motifs in Keturakis' poetry without pointing to the lyrical subject identity. In this respect, most interesting is his poetry book *Atspindžiai (Reflections)* where we can find numerous instances of lyrical subject's identity forms. Lyrical subject's identity is obviously changing – it may be characterized by long-term personality changes and breaking the well-established forms. The lyrical subject is identified with light, goodness and spiritual values; life is perceived as a constantly ongoing spiritual journey toward a spiritual being. Along with it, the image of path, track and Milky Way becomes important in Keturakis' poetry. In it, fire, heat metaphors take a significant place and help to reconstruct the lyric subject dream metaphysics, which unfolds from the creator of the concept of male identity. It is closely related to suffering, unreachable goal and relationship experiences, deteriorating the aura of masculinity, which eventually replaces the rebirth through death – the male identity “recovery” semantics.

In R. Keturakis' poetry, important becomes the cultural identity which is associated with the city as a centre of culture and values: historical and cultural processes and marks of historical consciousness.

The most significant set of *Reflections* is the lyrical subjects of national identity, stemming from his native Lithuanian village, its traditions and values. The poet emphasizes his continuing strong relationship with home, nature and agrarian culture as quintessential points of his poetry.

Key words: R. Keturakis' poetry, the search of identity, individual poetry, subject